



پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته الهیات و معارف اسلامی  
گرایش: فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

## بررسی فقهی معاملات فرابورس در ایران از منظر فقه امامیه

استاد راهنما:

دکتر نادر مختاری افرکتی

استاد مشاور:

دکتر مصیب پهلوانی

تحقیق و نگارش:

مجتبی میرشکار

بهار 1399

بسم الله الرحمن الرحيم

## بسمه تعالی

این پایان نامه با عنوان بررسی فقهی معاملات فرابورس در ایران از منظر فقه امامیه قسمتی از برنامه آموزشی دوره کارشناسی ارشد الهیات و معارف اسلامی توسط دانشجو مجتبی میرشکار تحت راهنمایی دکتر نادر مختاری افراکتی تهیه شده است. استفاده از مطالب آن به منظور اهداف آموزشی با ذکر مرجع و اطلاع کتبی به حوزه تحصیلات تکمیلی دانشگاه سیستان و بلوچستان مجاز می‌باشد.

مجتبی میرشکار

این پایان نامه 6 واحد درسی شناخته می‌شود و در تاریخ 1399/00/00 توسط هیئت داوران بررسی و درجه عالی به آن تعلق گرفت.

نام و نام خانوادگی	امضاء	تاریخ
استاد راهنما:	دکتر نادر مختاری افراکتی	
استاد راهنما:		
استاد مشاور:	دکتر مصیب پهلوانی	
استاد مشاور:		
داور 1:	دکتر	
داور 2:	دکتر	
نماینده تحصیلات تکمیلی:	دکتر	



## تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب مجتبی میرشکار تأیید می‌کنم که مطالب مندرج در این پایان نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب است و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این نوشته از آن استفاده شده است مطابق مقررات ارجاع گردیده است. این پایان نامه پیش از این برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه سیستان و بلوچستان می‌باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو: مجتبی میرشکار

امضاء

تقدیم به:

مهربانترین همراهان زندگیم و به پاس محبت های بی دریغشان که هرگز فروکش نمی کند این مجموعه را به پدر، مادر، همسر و فرزندان عزیزم که حضورشان در فضای زندگی ام مصداق بی ریای سخاوت بوده است تقدیم می کنم.

## تشکر و قدردانی

نخستین سپاس از آن خداوندی است که بنده کوچکش را در دریای بیکران اندیشه، قطره ای ساخت تا وسعت آن را از دریچه اندیشه های ناب آموزگارانی بزرگ به تماشا نشیند. لذا اکنون که در سایه سار بنده نوازی هایش پایان نامه حاضر به انجام رسیده است، بر خود لازم می دانم تا مراتب سپاس را از بزرگواران به جا آورم که اگر دست یاریگرشان نبود، هرگز این پایان نامه به انجام نمی رسید.

ابتدا از استاد گرانقدرم جناب آقای دکتر نادر مختاری افرکتی که زحمت راهنمایی این پایان نامه را بر عهده داشتند، کمال سپاس را دارم. از استاد عالی قدرم جناب آقای دکتر مصیب پهلوانی که زحمت مشاوره این پایان نامه را متحمل شدند، صمیمانه تشکر می کنم.

## چکیده

این پایان نامه تحت عنوان بررسی فقهی معاملات فرابورس در ایران از منظر فقه امامیه و با هدف تبیین انواع معاملات و احکام فقهی آنها در فرابورس انجام شده است. در این پژوهش روش مورد استفاده توصیفی - تحلیلی بوده و برای جمع آوری اطلاعات از روش اسنادی استفاده شده است. سوال اصلی پژوهش عبارت است از نظر فقهی معاملات فرابورس چگونه است؟ و فرضیه اصلی این پژوهش بیان می دارد که از نظر فقهی اکثر معاملات فرابورس غرری و محل شبهه است. یافته های این مطالعه نشان می دهد که دین اسلام با منبع و حیاتی خود در رابطه با معاملات و بازار محدود عمل نکرده آنگونه که می توان اصول کلی حاکم بر بازار را کشف کرد و از این کلیات بهره مند شد. از جمله اصول اساسی بازار اسلامی در آیین اسلام می توان به موارد زیر اشاره داشت: الف) منع ربا، ب) منع غرر، ج) منع ضرر و د) منع اکل مال به باطل. انواع معاملات در بازار فرابورس عبارتند از: معاملات اولیه؛ معاملات ثانویه؛ پیمان آتی و قرارداد آتی. فقهای اسلامی اعم از شیعه در زمینه فرابورس دو دیدگاه دارند: 1- برخی از اندیشمندان قائل به عدم جواز معاملات فرابورسی می باشند. 2- گروهی دیگر از فقها، معتقدند اینگونه معاملات مادامی که در چارچوب قوانین شریعت قرار بگیرد و براساس معاملات اسلامی باشد، صحیح و جایز است. اندیشمندان موافق معاملات فرابورس، بر این باورند که معاملات فرابورس تحت عنوان عقد شرکت قرار می گیرد و عقد شرکت نیز در شریعت جایز است. آن دسته از معاملات که در بازار بورس و فرابورس انجام می پذیرد عرفاً و شرعاً صحیح و جایز می باشد. به منظور حل مشکلات احتمالی از چند راه اساسی که منطبق بر فقه امامیه بوده همانند عقد ودیعه، سلف و صلح، بهره گیری شده است. که این راه حل ها علاوه بر صحت فقهی، مشکل معامله در بازار ثانویه را نیز حل نموده و زمینه مناسبی را به منظور ایجاد قراردادهای آتی اسلامی فراهم کرده است.

**واژگان کلیدی:** فقه امامیه، معاملات فرابورس، بررسی فقهی

## فهرست مطالب

عنوان	صفحه
چکیده .....	9
<b>فصل اول: کلیات پژوهش .....</b>	<b>1</b>
1-1-1- مقدمه .....	2
2-1-2- بیان مسئله پژوهش .....	2
3-1-3- اهداف پژوهش .....	4
4-1-4- سوالات پژوهش .....	4
1-4-1- سوال اصلی .....	4
1-4-2- سوالات فرعی .....	4
5-1-5- فرضیه های پژوهش .....	4
1-5-1- فرضیه اصلی .....	4
1-5-2- فرضیه های فرعی .....	4
6-1-6- پیشینه پژوهش .....	5
7-1-7- روش پژوهش .....	6
8-1-8- ساختار پژوهش .....	7
<b>فصل دوم: مبانی و مفاهیم نظری پژوهش .....</b>	<b>7</b>
1-2-1- بورس .....	8
2-2-2- پیشینه بورس .....	8
3-2-3- فرابورس .....	10
4-2-4- اصول بازار و معاملات از نگاه اسلام .....	11
2-4-1- منع ربا .....	11
2-4-2- منع غرر .....	12
2-4-3- منع ضرر .....	12
2-4-4- منع اکل مال به باطل .....	13
2-4-5- اصل در معاملات، لزوم است .....	13
5-2-5- انواع معاملات در بازار بورس و فرابورس .....	14
2-5-1- معاملات اولیه .....	14
2-5-2- معاملات ثانویه .....	14
2-5-3- پیمان آتی .....	15
2-5-4- قرارداد آتی .....	16



- 6-2- انواع اختیار معامله ..... 16
- 6-1-2- اختیار خرید ..... 16
- 6-2-2- اختیار فروش ..... 17
- فصل سوم: بررسی انواع عقود و بیع های اسلامی در معاملات فرابورس ..... 20**
- 3-1- اصل آزادی قراردادی از منظر فقه امامیه ..... 21
- 3-1-1- آیه شریفه «تجارة عن تراض» ..... 21
- 3-1-2- آیه شریفه «أوفوا بالعقود» ..... 21
- 3-1-3- روایت «الناس مسلطون علی اموالهم» ..... 22
- 3-1-4- روایت «المؤمنون عند شروطهم» ..... 22
- 3-1-5- قاعدة «العقود تابعة للقصد» ..... 23
- 3-2- مفهوم قراردادهای آتی ..... 23
- 3-3- غرری بودن قراردادهای آتی ..... 25
- 3-4- انواع و دسته بندی قمار در حوزه ی معاملات آتی ..... 26
- 3-5- انواع شرط بندی (گرویندی) در حوزه ی معاملات آتی ..... 27
- 3-6- عقد استصناع ..... 28
- 3-7- نظر فقیهان امامیه در رابطه با عقد استصناع ..... 29
- 3-7-1- نظر فقهایی متقدم ..... 29
- 3-7-2- نظر فقیهان معاصر ..... 29
- 3-8- شرایط لازم فقهی در اوراق استصناع ..... 30
- 3-9- بیع ما لم یقبض و حکم آن در فقه امامیه ..... 31
- 3-9-1- روایات منع ..... 32
- 3-9-2- روایات جواز ..... 32
- 3-9-3- مطالعه دیدگاه فقها ..... 32
- 3-10- بیع سلم (سلف) ..... 34
- 3-10-1- شرایط بیع سلم ..... 34
- 3-11- تفاوت بین استصناع و بیع سلم ..... 35
- 3-12- بیع العربون ..... 36
- 3-13- دیدگاه های فقهی پیرامون اختیار معاملات در بورس و فرابورس ..... 37
- فصل چهارم: تحلیل فقهی معاملات انجام شده در فرابورس ..... 41**
- 4-1- دیدگاه فقه امامیه در باب مشروعیت معاملات شرکت های سهامی ..... 42
- 4-2- تحلیل معامله سهام بر اساس فقه امامیه ..... 43
- 4-2-1- مالیت داشتن سهام عادی ..... 43

43	4-2-2- مبیع بودن سهام عادی
43	4-2-2-1- سهام عادی سند طلب می باشند
44	4-2-2-2- سهام عادی بیانگر حقوق و امتیازات مختلف
44	4-2-2-3- سهام عادی بیانگر مالکیت مشاع در دارایی های شرکت و یا سرمایه آن
46	4-2-2-4- سهام عادی بیانگر مالکیت مشاع شرکت
47	4-2-2-5- برگه سهم یک مال عینی
47	4-3- چالش های کلی فقهی بازار بورس و فرابورس
47	4-3-1- معامله های غرری
48	4-3-2- تعیین قیمت ها
49	4-3-3- شبهه در باب قمار
50	4-3-4- کسب درآمد های مشروع
51	4-4- تحلیل فقهی بورس اوراق بهادار از منظر قمار و سفته بازی
56	4-5- ممنوعیت فروش مبیع قبل از سررسید در فقه امامیه و راه حل فقهی آن در فرابورس
59	4-6- بررسی شرایط صحت عقد معامله طبق احکام اولیه در معاملات فرابورسی
59	4-6-1- بررسی فعالیت های فرابورسی طبق ملاک قیمت عادلانه
60	4-6-2- بررسی آثار فعالیت های فرابورسی و جواز یا عدم جواز آن بر اساس ملاک اصل لاضرر
61	4-7- مختصری از دیدگاه های فقها و اقتصاددانان اسلامی در رابطه با فعالیت بورسی و فرابورسی
62	4-7-1- نظر آیت الله شهید صدر
62	4-7-2- دیدگاه حجت الاسلام میر معزی
63	4-7-3- دیدگاه مرتضی مطهری در رابطه با اثر کمیابی بر ارزش
63	4-8- نقد و بررسی دیدگاه های بیان شده پیرامون فعالیت های بورس و فرابورسی
65	<b>فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری</b>
66	5-1- نتیجه گیری
68	5-2- پیشنهادات
68	5-3- پیشنهاد برای پژوهش های آینده
72	<b>منابع</b>
72	منابع فارسی
76	منابع عربی

## فصل اول

### کلیات پژوهش

### 1-1- مقدمه

بازار بورس و فرابورس یک نهاد اقتصادی مهم بوده و نقش زیادی در جمع سرمایه های اندک و متفرق ایفا کرده و همچنین امکان سرمایه گذاری در طرح های بزرگ را فراهم می سازد. افزون بر آن سرعت و شفافیت معاملات اوراق بهادار از ویژگی های این بازار می باشد.

آن دسته از معاملاتی که در بازار بورس و فرابورس انجام می پذیرد عرفاً و شرعاً صحیح و جایز می باشد. در بورس برای حل برخی مشکلات شرعی احتمالی از روش های اساسی مانند عقد ودیعه، سلف و صلح، که منطبق بر فقه امامیه می باشند بهره گرفته می شود. که این راه حل های فوق علاوه بر صحت فقهی، مشکل معامله در بازار ثانویه را حل و زمینه مناسبی را برای ایجاد قراردادهای آتی اسلامی فراهم می آورد. از سوی دیگر، به دلیل آنکه در بازار فرابورس حجم بسیار بالایی از کالاها معامله می گردد، آنطور که نمی توان این حجم معاملات را در بازارهای عادی انجام داد، لذا فقدان این بازارها موجب عسر و حرج در جامعه می گردد. در نتیجه وجود این بازارها لازم و ضروری می باشد.

در این پژوهش تلاش شده تا با توجه به مبنای جامع بودن اسلام در پاسخگویی به مسائل جدید، نحوه عملکرد فرابورس از نظر فقه امامیه مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد.

### 2-1- بیان مسئله پژوهش

بازار سرمایه از جمله مهم ترین ارکان نظام اقتصادی است که وظیفه هدایت سرمایه به سوی بنگاه ها و تأمین نقدینگی آن ها را بر عهده دارد. بورس، نهاد بازار سرمایه در اقتصاد سرمایه داری است که وظیفه اصلی آن تنظیم رابطه بین عرضه کنندگان و تقاضا کنندگان سرمایه، در راستای ایجاد اقتصاد بازار و مشارکت در سرمایه گذاری می باشد. هنگامیکه از بورس اوراق بهادار سخن می گوئیم منظورمان نوعی بازار مالی بوده که انواع اوراق بهادار در آن مبادله می گردد. مراد از این اوراق بهادار، مواردی است که دارای ارزش اقتصادی بوده و معرف مقدار مالکیت بخشی از یک شرکت است که از سوی آن دسته از نهادهای مورد پذیرش بورس، صادر شده است. فرابورس ایران (OTC) یکی از جمله رکن های بازار سرمایه ایران بوده که زیر نظر سازمان بورس و اوراق بهادار به فعالیت مشغول می باشد. همچنین فرابورس ایران برای توسعه بازارها و ابزارهای مالی و تأمین

نقدینگی برای صاحبان صنایع تشکیل شده است. فرابورس ایران در تاریخ 19 آبان 1387 مجوز فعالیت خود را از سازمان بورس ایران کسب کرد و از تاریخ 6 مهر 1388 فعالیت رسمی خود را آغاز نمود. این نوع بازار سهام در ایران برای شرکتهایی است که فاقد معیارهایی می باشند که بورس برای آن ها مدنظر گرفته است. حقوقدانان ایرانی معتقدند از آنجا که "حقوق شراکت در این نوع شرکت های سهامی یک حق عینی نمی باشد، در نتیجه می توان بیان نمود که عمل انتقال سهام به شکل انتقال مالکیت عین امکان پذیر نیست." آنان همچنین معتقدند که "نهاد عقد صلح می تواند در این زمینه گره گشا باشد" بی آنکه اساس این تحلیل را توضیح بدهند. دسته ای دیگر از حقوقدانان بر این عقیده می باشند که حق مالکیت بر سهام را خرید و فروش اموال می دانند، "لذا، قانون تجارت و همچنین لایحه اصلاحی مورخ 24 اسفند ماه 1347 این انتقال سهام را به کرات تحت عنوان فروش نامیده است."

فقهایی اسلامی اعم از شیعه و سنی در زمینه فرابورس دو دیدگاه دارند: 1- برخی از اندیشمندان قائل به عدم جواز معاملات فرابورسی می باشند. اینان معتقدند ریشه بسیاری از بحران های مالی که بیشترین ضربه را به کشورهای کوچکتر و کمتر توسعه یافته وارد می نماید ناشی از رشد حساب گونه و دور از واقعیت فرابورس بوده است. 2- گروهی دیگر از فقها، معتقدند اینگونه معاملات مادامی که در چارچوب قوانین شریعت قرار بگیرد و بر اساس معاملات اسلامی باشد، صحیح و جایز است. اندیشمندان موافق معاملات فرابورس، بر این باورند که معاملات فرابورس تحت عنوان عقد شرکت قرار می گیرد و عقد شرکت نیز در شریعت جایز است.

آثار و پیامدهای مثبت فرابورس: 1- نهاد فرابورس به وسیله جذب و به کار انداختن برخی سرمایه های راکد، فرایند سرمایه گذاری در جامعه را بالا می برد. 2- نهاد فرابورس در میان تقاضاکنندگان و عرضه کنندگان سرمایه ارتباط برقرار می سازد. 3- مردم نیز به انجام پس انداز تشویق شده و این پس اندازها در فعالیت های اقتصادی استفاده و باعث کاهش نرخ تورم می شود. آثار و پیامدهای منفی فرابورس: اگرچه خود فرابورس فی نفسه آثار منفی ندارد اما با توجه به ساختار تشکیلاتی آن می توان زمینه ساز برخی از انحرافات باشد؛ از جمله 1- حاکم شدن روحیه سفته بازی بر معامله گران بازار فرابورس 2- انتشار اخبار کذب و یا ارائه اطلاعات نادرست توسط شرکت ها 3- انجام معاملات صوری به جهت کسب سود بالاتر.

## فصل 1- کلیات پژوهش

---

### 3-1- اهداف پژوهش

- 1- تبیین انواع معاملات در فرابورس
- 2- تبیین احکام فقهی معاملات در فرابورس
- 3- ارائه راهکار و پیشنهاد در انطباق معاملات فرابورس با احکام فقهی

### 4-1- سوالات پژوهش

#### 1-4-1- سوال اصلی

از نظر فقهی معاملات فرابورس چگونه است؟

#### 2-4-1- سوالات فرعی

- 1- ایجاب و قبول در معاملات فرابورس چگونه می شود؟
- 2- حکم درآمد حاصل از سهام از طریق سفته بازی چیست؟

### 5-1- فرضیه های پژوهش

#### 1-5-1- فرضیه اصلی

از نظر فقهی اکثر معاملات فرابورس غرری و محل شبهه است.

#### 2-5-1- فرضیه های فرعی

- 1- در معاملات فرابورس ایجاب همان ارسال سفارش فروش و قبول به نحو ارسال سفارش خرید است.
- 2- درآمد حاصل از سهام از راه سفته بازی اکل مال به باطل و حرام است.

### 6-1- پیشینه پژوهش

- پژوهشی توسط شکرانه کناری (1397) تحت عنوان بررسی فقهی و حقوقی قبض و اقباض در بازار بورس انجام شد. پژوهشگران در این پژوهش بیان میدارند که فعالیت در بازار بورس نوعی متمایز از فعالیت اقتصادی است که به انگیزه رسیدن به سود مالی از طریق پیش بینی تغییرات قیمت کالا و اوراق بهادار و ارز انجام می شود. انگیزه اصلی وغایت اعمال معامله گران در بازار سرمایه و بورس، انجام معاملات و خرید و فروش سهام گوناگون جهت کسب سود و منافع است. نقش برجسته بازار بورس در جریان اقتصادی و ظرفیت های بالقوه این بازار، معاملات سرمایه ای و پولی و ارزی و خرید و فروش کالا را که در خود جای داده و پرداختن به نوع و چگونگی این معاملات از لحاظ فقهی و حقوقی به لحاظ گستردگی روابط و آثار این معاملات حایز اهمیت است. با بررسی روابط و آثار معاملات مربوط به بازار سرمایه و بررسی جایگاه و موقعیت این دسته از معاملات در قواعد تجاری و مدنی می توان به نقش پررنگ آن پی برد. در این پژوهش فعالیت در بازار بورس و بازار سرمایه از دیدگاه فقهی بررسی و پس از نقل اقوال در این خصوص و با استفاده از آیات و روایات و بحث پیرامون موضوع به نتیجه گیری مورد نظر پرداخته خواهد شد.
- پژوهشی توسط عبدالرحیمیان و حق شناس (1396) تحت عنوان بورس، فعالیت های سفته بازانه و نظریات فقهی انجام شد. نویسندگان در این پژوهش بیان داشتند که بررسی دقیق ابعاد و جوانب فقهی هر یک از رفتارهای اقتصادی و معاملات مرسوم بازرگانی که سابقه ای در ابواب فقهی معاملات ندارند، نیازمند یک تحقیق جامع علمی و فقهی است که در این پژوهش سعی شد بطور گذرا و اجمالی به برخی زوایا و ابعاد آن در مورد بورس اوراق سهام و بهادار، به عنوان یکی از نهادهای مهم و غیرمستبوق در ابواب فقهی اشاره شود. بی شک بررسی دقیق فقهی بورس اوراق بهادار مستلزم انجام یک تحقیق جامع و مستوفی پیرامون هر یک از بندهای ذکر شده فوق می باشد
- پژوهشی توسط سلامی و امیرخانلو (1395) تحت عنوان «بورس اوراق بهادار از منظر فقه» صورت پذیرفت. طبق اطلاعات این تحقیق بازار بورس اوراق بهادار به عنوان نهادی مهم از لحاظ اقتصادی، تاثیر عمیقی بر تجمیع سرمایه های اندک و متفرق ایفا کرده و همچنین امکان سرمایه

گذاری در طرح های کلان را فراهم می سازد. افزون بر این سرعت و شفافیت معاملات اوراق بهادار یکی از ویژگی های بازار بورس می باشد. لذا در این پژوهش کوشش شده با عنایت به اصل جامعیت اسلام در پاسخگویی به مسایل جدید، نحوه ی عملکرد سازمان بورس اوراق بهادار از نقطه نظر فقهی مورد بررسی و تحقیق قرار بگیرد.

- پژوهشی توسط عبدی پورفرد و شهیدی (1394) تحت عنوان «بررسی ابعاد فقهی، حقوقی و مالی قراردادهای سلف در بورس» انجام پذیرفت. محققان در این بررسی اعلام می دارند که قرارداد سلف که یکی از اقسام بیع در حقوق ایران و فقه امامیه است، افزون بر تبعیت از قواعد امری عقد بیع و قواعد عمومی قراردادها، واجد احکامی همانند لزوم قبض فی المجلس ثمن و همچنین ممنوعیت فروش مبیع سلف پیش از سررسید می باشد. با دقت نظر به اعلام این قرارداد تحت عنوان یکی از سازوکارهای معاملات بورس، رعایت احکام و شرایط مخصوص آن در این نوع از بازارها نیازمند تحلیل و بررسی عمیق تر می باشد. از طرف دیگر در بازارهای فیزیکی بورس کالا، که قرارداد سلف در آن منعقد می شود، دستیابی قبض فی المجلس ثمن به دلیل مدت دار بودن انجام امور تسویه با ایراد قبض ثمن قبل از تفرق مواجه می گردد. و نیز ممنوعیت فروش مبیع سلف پیش از سررسید مانع جریان یافتن معاملات اموال خریداری شده از بازار سلف شده و اهمیت ایجاد چنین امکانی، نظام یافتن قراردادهای سلف موازی استاندارد را به همراه داشته است.

### 7-1- روش پژوهش

پژوهش پیش رو یک مطالعه توصیفی - تحلیلی بوده که داده های مورد نیاز خود را از مقالات، منابع کتابخانه ای و پایگاه های اطلاعات داده جمع آوری کرده است. شایان ذکر می باشد که این مطالعه از دیدگاه هدف گذاری، تحلیلی و اکتشافی بوده و منبع داده اسنادی است. و از دید نوع پژوهش در طبقه ی کاربردی جای دارد. همچنین این پژوهش اطلاعات مورد نیاز خود را به کمک منابع کتابخانه ای جمع آوری نموده و از داده های موجود در دیتابیس های ایرانی و مقالات هم برای دستیابی به اطلاعات استفاده نموده است. از سوی دیگر ابزار مورد نیاز در روش کار کتابخانه ای، فیش برداری الکترونیک و دستی بوده که با عنایت به نوع



## فصل 1- کلیات پژوهش

---

اطلاعات انجام می پذیرد. در نهایت این تحقیق به دلیل تحلیلی - توصیفی بودن خویش، فاقد مدل مفهومی بوده و ارزیابی و تجزیه و تحلیل داده ها به وسیله ی منطق و استدلال صورت می پذیرد.

### 8-1- ساختار پژوهش

پایان نامه ی فوق در پنج فصل تنظیم گردیده است. فصل اول شامل کلیات پژوهش می باشد. در فصل دوم به بررسی مفاهیم و مبانی نظری پژوهش می پردازد. فصل سوم پژوهش انواع عقود و بیع های اسلامی در معاملات فرابورس را بررسی می کند. فصل چهارم پژوهش معاملات انجام شده در فرابورس را از لحاظ فقهی تشریح می کند. در نهایت فصل پنجم شامل بحث، نتیجه گیری و پیشنهادات می باشد.

## فصل دوم

### مبانی و مفاهیم نظری پژوهش

### 1-2- بورس

مفهوم بورس از دیدگاه خاص عبارت از یک تشکل بازرگانی بوده که عموماً اعضاء آن در دوره های مشخص و ساعت های معین روزانه به مبادله اوراق بهادار و کالاها می پردازند. لذا می توان بیان داشت که بورس یک بازار محسوب می گردد. همانند بازاری که برای خرید و فروش کالاهای گوناگون بوجود آمده باشد، به منظور معامله اوراق بهادار هم بازاری ایجاد شده است. اما میان بازارهای رایج و بورس تفاوت هایی وجود دارد که بدان اشاره خواهد شد.

در حقیقت وظیفه ی اصلی نهاد بورس ایجاد و ساماندهی مکانی به منظور انجام جلسات تجاری بوده که در آن افراد عضو، یعنی صاحبان اوراق و یا مشتریان آنها، بتوانند در موقع گشایش تالار (یعنی محل اصلی و عمومی داد و ستد ها) به معامله ی این اوراق بپردازند.

شایان ذکر است که در اصطلاح بازار صرفاً به محل داد و ستد گسترده کالاها اطلاق می گردد. و حتی اگر در مکانی داد و ستد انجام گیرد لیکن آن قدر گسترده نباشد که در بیان عرفی مرکز داد و ستد شناخته گردد، دیگر بازار نام ندارد. ولی در رابطه با بورس عده ای گفته اند که بورس صرفاً به یک محل اطلاق نمی گردد، زیرا محل داد و ستد، تالار بورس خوانده می شود. پس دلیل اصلی این مدعا، امکان انجام خرید و فروش اوراق به وسیله رایانه ها می باشد. در عصر حاضر با عنایت به امکان معامله اوراق بهادار از طریق رایانه و همچنین عدم نیاز به اقدام حضوری در تالار بورس، فروشنده یا خریدار می توانند به وسیله امکانات موجود در شبکه های بهم پیوسته ی رایانه ای اقدام به داد و ستد اوراق بهادار کنند. البته نحوه عملکرد این طریق در جای خود قابل تشریح و بررسی است (علم الهدی، 1382).

### 2-2- پیشینه بورس

از دیدگاه تاریخی، لزوم وجود مکان هایی خاص که به صورت رسمی مرکز مبادلات تجاری شناخته شود، از زمان قدیم تا امروز برای حیات اقتصادی هر شهری قابل انکار نمی باشد. در یونان باستان و مرکز آن شهر آتن و همچنین در رم یک چنین مکان هایی وجود داشته و برخی از آثار آنها تا به امروز نیز باقی می باشد.

در قرون وسطی نیز نمایشگاه های بزرگ ادواری یکی از مکان های نشست تجاری بود، آنگونه که می توان بیان داشت برگزاری این نمایشگاه های مختلف تجاری، صنعتی، فرهنگی و غیره که در حال حاضر امری رایج محسوب می گردد، سبقه ای مدید در تاریخ حیات اقتصادی بشر داشته و گسترش روابط اقتصادی و تجاری میان کشورها و شهرها مرهون آن تلقی می شود. گرچه سابقه بورس کوتاه تر بوده و در تاریخ دقیق تشکیل نخستین بورس، اختلافاتی به چشم می خورد. مثلاً عده ای تشکیل اولین بورس اوراق بهادار در جهان را به سال 1460 میلادی (839 ه.ش.) در شهر آنورس (Anvers) بلژیک دانسته و عده ای دیگر معتقدند سابقه تشکیل بورس به یک قرن قبل از آن، یعنی سال 1351 میلادی بر می گردد. این دسته اعتقاد دارند سابقه تشکیل بورس های جدید به قرن سیزدهم بر می گردد و اولین بورس ها در شهرهای مهم تجاری ایتالیا (مانند فلورانس) در این زمان تشکیل گشته است. طبق این دیدگاه اولین بورس مدرن که در آن کالاها به جای مبادله مستقیم با رسیدها و حواله ها داد و ستد می گشت، بورس آنت ورپ (Antwerp) بود، که به سال 1351 میلادی تأسیس گردیده بود (بلوریان تهرانی، 1381: 5).

فارغ از پیشینه ی تشکیل نخستین بورس و اختلاف های پیرامون آن، بایستی دانست که به مرور زمان بورس های مهمی در نقاط مختلف اروپا و آمریکا به وجود آمد که هر یک در توسعه و تحول بورس نقش قابل توجهی را ایفا کردند.

برای مثال بورس تولوز در سال 1549 افتتاح گردید. همچنین سرتامس گریشام در سال 1566، بورس سلطنتی لندن را بنیان کرد. و به دنبال آن بورس های مهم دیگری در بقیه شهرهای اروپا همانند آمستردام، پاریس و هامبورگ گشایش یافت. نیز در آمریکا در سال 1734 در شهر نیویورک، نخستین مکان برای تجارت که در آن اوراق بهادار معامله می گردید، گشوده و در سال 1729 گروهی متشکل از 24 بازرگان، انجمنی را تشکیل دادند که بعد ها این انجمن ها موسس بورس اوراق بهادار نیویورک گشت.

در سی سال اخیر، نهاد بورس همچنان گسترش یافت تا آنجا که در حال حاضر در تمام جهان، بورس ها نبض اقتصاد را در دست داشته، و دیگر نمی توان اقتصادی مبتنی بر بازار را پیدا کرد که فاقد بورس باشد (جهانخانی و پارسائیان، 1393: 7).

همچنین در مسیر شکل گیری بورس در جهان، نکته قابل توجه آن می باشد که در بیشتر بورس های مهم جهان، نهاد بورس در دو بخش اساسی در حال شکل گیری بوده است. نخست بورس کالا و دوم بورس اوراق